

*Шевчик К. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу та лінгвістическої підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ ТЕКСТ КАК ОСОБЫЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Анотація. Розвиток популяризації науки викликано потребою поширення в суспільстві достовірних наукових знань, оскільки саме вони є основою розвитку економіки, техніки, медицини й інших сфер громадського життя. Наука як джерело достовірних знань у різних галузях здійснюється досить вузьким колом людей, які використовують широкий спектр наукових методів пізнання, а також відповідну матеріально-технічну базу. Отримувани в ході досліджень знання можуть бути досить складними для сприйняття невідготовленими людьми, вони зрозумілі лише вченим. Зробити їх надбанням для широкого загалу населення дає змогу насамперед їх популяризація, яка є самостійним явищем і водночас однією зі сторін освіти. Найважливіші функції цього виду творчої діяльності полягають у популяризації наукового підходу до навколишньої дійсності, поширенні наукових знань у сучасній і доступній формі, формуванні образу науки як однієї з найбільш привабливих форм людської діяльності.

Метою статті є вивчення специфіки науково-популярного дискурсу, аналіз відмінностей наукових і науково-популярних текстів, спроба вивчити виразні засоби мови під час побудови НП текстів з метою привернути увагу до проблеми, крім того, простежити індивідуальний авторський стиль в НП текстах і способи адаптації змісту наукової мови на прикладах англійських НП статей. Проаналізувавши низку науково-популярних англійських статей, можемо виділити загальні характерні риси, такі як детальна й своєрідна передача наукових фактів, ілюстрація загальних положень прикладами, розв'язання логічної думки за допомогою мовних засобів, прагнення використати меншу кількість термінів і роз'яснення їх значення, використання мовних засобів для активізації уваги читачів. У всіх досліджуваних статтях простежується діалог автора з читачем, можна виокремити мовні засоби, які роблять тексти доступними широкому колу читачів, що сприяє популяризації їх наукового змісту. Для науково-популярного тексту характерні різноманітні засоби мови на лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях для привертання уваги, висловлення власної думки автора. У цих текстах проявляється авторський стиль, простежується прагнення впливати на думку читача.

Ключові слова: текст, дискурс, науковий стиль, науково-популярний лінгвістичний текст, науково-популярна лексика.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день дослідження науково-популярного (далі – НП) тексту достатньо нечисленні, хоча цей особливий жанр залишається востребованим і значимим. Важливість обумовлена тим, що він є зв'язуючим ланкою між спеціальною науковою літературою, яка містить певний обсяг наукової інформації,

і неспеціалістами, у яких виникла потреба вивчення цієї інформації. Функція цього зв'язуючого ланки – донести читачеві в зрозумілій і цікавій формі складний теоретичний матеріал. В зв'язі з цим можна зробити висновок, що мета НП тексту полягає в ознайомленні неспеціаліста з науковими досягненнями шляхом використання певних прийомів популярної обробки знання. Ці прийоми популяризації тексту використовуються авторами для опису досягнень сучасної науки і викладаються в такій формі, яка більш зрозуміла і відповідає рівню знань адресатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В кінці ХХ – початку ХХІ ст. в мережі Інтернет з'явилось достатньо велика кількість науково-популярних сайтів, що свідчить про ще одне проявлення загальної тенденції популяризації знань, яка, як уже відомо, сучасними ученими, стає все більш очевидним фактором розвитку суспільства. Феномен «наукової популяризації» виник в кінці ХVII – початку ХVIII ст. в зв'язі з появою перших публікацій, де автори намагались викласти складний науковий матеріал в більш зрозумілій формі для широкого кола людей. Нагадаємо, що предмет наукової популяризації – наука – «сфера людської діяльності, функція якої – виробити та систематизувати об'єктивні знання про дійсність; одна з форм суспільного свідомості; включає як діяльність по отриманню нового знання, так і її результат – суму знань, лежачих в основі картини світу» [10, с. 101].

На сучасному етапі розвитку філологічної науки проблемою дослідження та класифікації НП текстів займаються Г.Ю. Гришечкіна, В.В. Дубичинський, В.Г. Дудкіна, І.А. М'якішева, А.В. Суперанська, Е.Н. Толикіна, С.Д. Шелов і др., однак так і не сформувались єдині критерії їх класифікації і не диференціюються окремі аспекти проблеми [6, с. 166].

Вопрос о месте и жанрах НП текста в системе функциональных стилей до сих пор вызывает споры. Некоторые лингвисты (И.Р. Гальперин, Л.А. Баташева, Р.А. Будагов, М.Н. Кожина, М.П. Сенкевич, Т.А. Тимофеева, Н.М. Разинкина) рассматривают научную популяризацию как научно-функциональный подстиль. По мнению Т.Н. Хомутовой, научный стиль и научно-популярный подстиль, находясь в близких родовидовых отношениях, имеют в своей основе как общее (единая целевая установка, общая коммуникативная задача – передача научного знания), так и различающее их (частные коммуникативные задачи, различные сферы функционирования) [11, с. 38]. Другая позиция по этому вопросу, согласно Т.Н. Хомутовой, при-

надлежит М.К. Милых, Н.Н. Маевскому, Н.Я. Сердобинцеву, Г.А. Васюченко и др., которые рассматривают научно-популярный тип речи как самостоятельный функциональный стиль. При этом первоочередное внимание уделяется таким экстралингвистическим факторам, как задачи и цель общения, характер взаимоотношения между автором и читателем, а также содержание сообщения [11, с. 39]. Однако такие аспекты, как определение стилистического статуса научно-популярных текстов, коммуникативно-прагматические параметры, жанровая номенклатура, еще остаются неисследованными.

Целью статьи является изучение специфики НП дискурса, анализ различных научных и научно-популярных текстов, попытка изучить выразительные средств языка при построении НП текстов с целью привлечения внимания к проблеме, также проследить индивидуальный авторский стиль в НП текстах и способы адаптации содержания научной речи на примерах англоязычных НП статей сайта www.popsoci.com в рубриках Science, Technology, Goods, Health, DIY (Do it yourself) и др.

Изложение основного материала. В настоящее время в лингвистике существует тенденция стилевой дифференциации языка, хотя по поводу определения понятия «стиль» до сих пор ведутся дискуссии. Общее определение функционального стиля представил В.В. Виноградов: «Стиль – это общественно-осознанная и функционально-обусловленная, внутренне объединенная совокупность приемов употребления, отбора и сочетания средств речевого общения в сфере того или иного общественного, общенационального языка, соотносительно с другими такими же способами выражения, которые служат для иных целей, выполняют иные функции в речевой общественной практике данного народа» [2, с. 3].

НП текст является объектом исследования многих наук. По данным исследования Т.В. Гнедько, НП текст находится в центре внимания психологов, философов, педагогов, библиографов и лингвистов. Вопросы, исследуемые психологами, связаны с восприятием НП текста, его пониманием и усвоением заложенной в нем информации. Проблемы научно-популярного изложения нашли свое отражение и в философской литературе. Например, в решении вопроса о диалектической взаимосвязи обыденного и научного познания. Педагоги рассматривают научно-популярную литературу как один из источников, используемых для образования и воспитания молодежи. Библиографы изучают вопросы типологии и классификации научно-популярных изданий, занимаются составлением библиографии научно-популярной литературы [8, с. 47].

Анализируя статьи на сайте popsoci.com, можем выделить черты, присущие научно-популярному стилю. Например, в лексиконе встречаются слова широкого употребления: *on the internet, site, love, city, hour, airports, bike, place, information, websites, job, name, states, landscape, mind, information, jewel, history, paths, home, open, space, grass* etc. [14]. Помимо общеупотребительной лексики, так же встречаются термины: *charter, controlled airspace, flight plan, true airspeed, tail, lift, engine, wing angle of incidence, knot, apron, cargo, ground speed, flare, center of gravity, crosswind, downwind leg, elevator, arrival, flight deck, hangar, contrail, indicated air speed, magnetic compass, primary flight, clearance display, flaps, run way, feathering, skid, slip, thrust, true, altitude, vertical speed indicator, magneto, visual flight, gross weight, rules* и т. д. [14]. Также в текстах статей присутствует общенаучная лексика: *estimated time, intensity, acceler-*

ate, detector, generate, calculate, liquid, accuracy, device, operate, generator, battery, mass, energy, factor, multiple, cause, increment, input, design, linear, frequency, function, install, load, intersect, mechanism, origin и т. д. [15]. Характерной для научно-популярных статей является абстрактная лексика, например, *adjust, knowledge, adapt, to summarise features, confuse, unusual, striking* [16]. Кроме вышеперечисленных слоев лексики, в исследуемых НП текстах встречается научная фразеология: *perpetuum mobile, UFO, yeti, sixth sense, philosophers' stone, intellectual stimuli, material resources* [14; 15].

На морфологическом уровне в текстах научно-популярного дискурса следует выделить преобладание существительных, которые обозначают абстрактные понятия, и описательных прилагательных над глаголами. Наблюдается отсутствие глаголов во втором лице, поскольку они свойственны научной речи, а преобладание глаголов в первом и третьем лице единственного числа, например: *As I write this, there were..., as the name implies, it lists..., I discovered this jewel of an aviation history site years ago; often, I ride my electric bike..., there was one place that I always noticed..., It was overgrown with natural vegetation, but it was not hard for the aviator in me to envision..., I stumbled upon Freeman's site..., when I discovered that the spot I had passed many times..., It's this kind of aviation sleuthing that keeps me on..., my mom started her private pilot lessons..., etc.* [13].

На синтаксическом уровне можно выделить следующие характерные черты, присущие научно-популярному дискурсу, такие как повествовательные предложения, прямой порядок слов, осложнение простых предложений вводными словами и конструкциями: *The best part of my website's mission is that it has motivated many aviation enthusiasts to support the continued existence of the airfields we still have...; Honestly, the difference is not that profound...; See above, it's the opposite of the super one...; Of course, it's not surprising that...; Well, it looks like a new moon... Also, fun fact: not actually blue...; Weirdly, the blue moon moniker is applied...; Similarly, the term "black moon" most commonly refers to...* [17].

Во всех изученных статьях прослеживается диалог автора с читателем, что тем самым заставляет задуматься над интересующими его вопросами. Отмеченные языковые средства делают тексты доступными широкому кругу читателей, что способствует популяризации их научного содержания. Для НП текста характерны разнообразные выразительные средства языка для привлечения внимания, выражения собственного мнения автора. В данных текстах проявляется авторский стиль, прослеживается стремление воздействовать на мнение читателя. Использование НП текстов не только адаптирует содержание научной речи, но и делает его понятным и интересным читателю.

Выводы. Проанализировав ряд научно-популярных англоязычных статей, можем выделить общие характерные черты, такие как подробное и своеобразное изложение научных фактов, иллюстрация общих положений примерами, развитие логической мысли с помощью речевых средств, стремление использовать меньшее количество терминов и разъяснение их значения, использование речевых приемов для активизации внимания читателя. Основная задача научно-популярной литературы заключается в ознакомлении читателя в доступной и понятной форме с научными знаниями. Автор не преследует цель дать последовательное изложение научных фактов.

Отличие научно-популярной литературы от собственно научной состоит в манере изложения, отборе материала и системе доказательств. В научно-популярном изложении проявляется единство эмоционально-чувственных и логических элементов познания. Следовательно, научно-популярной литературе присуще объединение таких противоположных жанрово-стилевых особенностей, как логичность и эмоциональность, объективность и субъективность, абстрактность и конкретность, иллюстративность, наглядность.

Язык научно-популярной литературы очень близок к литературному, терминов употребляется меньше, чем в научной прозе, используются в основном общеупотребительные, а не узкоспециальные термины. В научно-популярных текстах определения научных понятий заменяются или упрощаются, понятия объясняются и иллюстрируются примерами и сравнениями. Перспективы дальнейшего исследования научно-популярного дискурса мы видим в более детальном изучении лексико-семантических и стилистических особенностей субтекстов, а также популяризации науки в целом, что будет способствовать распространению научных знаний и благотворно скажется на развитии всех сфер жизни общества.

Литература:

1. Богословская И.В. Научно-популярный текст: сложность понимания : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Институт языкознания Российской академии наук. Москва, 2001. 19 с.
2. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики. *Вопросы языкознания*. 1955. № 1. С. 60–87.
3. Воронова А.В. Научно-популярные тексты как объект функционально-стилистического анализа. *Вестник РУДН. Серия «Русский и иностранные языки и методика их преподавания»*. 2016. № 2. С. 7–12.
4. Габидуллина А. Иронические высказывания в научно-популярном лингвистическом тексте. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. Слов'янськ, 2019. Вып. 8 (1). С. 221–229.
5. Габидуллина А.Р. Метонимия в научно-популярном лингвистическом дискурсе. *Лінгвістичний вісник*. 2016. Вып. 5. С. 63–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/livis_2016_5_9.
6. Габидуллина А.Р. Типы филологических определений в научно-популярном лингвистическом тексте. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вып. 48. С. 166–168.
7. Науковий лінгвістичний дискурс: фактор адресата: колективна монографія / відп. редактор А.Р. Габідуліна. Слов'янськ : Видавництво Б.І. Маторіна, 2018. 307 с.
8. Гнедько Т.Н. Функционально-стилевой статус научно-популярного текста. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2014. Книга 2. С. 47–52.
9. Дорцуева Н.И. Лингвистические особенности научно-популярных медицинских текстов : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Кыргызско-Российский славянский университет им. Б.Н. Ельцина. Бишкек, 2012. 26 с.
10. Макарова Е.Е. Популяризация науки в интернете: содержание, формы, тенденции развития. *Вестник Московского университета. Серия 10 «Журналистика»*. 2013. № 2. С. 101–107.
11. Хомутова Т.Н., Петров С.Г. Научно-популярный текст: интегральная модель. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика»*. 2013. Том 10. № 2. С. 37–41.
12. Шаповалова М.Ю. Научно-популярные тексты как одна из разновидностей стиля научной прозы. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKE-wij2crEtabmAhVGwMQBHQkPDHMQFjAAegQIBRAC&url=http%3A%2F%2Fpglu.ru%2Fupload%2Fiblock%2F8d6%2Fshapovalova.pdf&usq=AOvVaw3ihIY249vEqXA3-83ocUrU>.
13. Popular science. URL: <https://www.popsoci.com/story/aviation/abandoned-airfields-archive/>.
14. Paul Freeman's aviation-history archive let's you explore local lore, topography and more, December 6. 2019. URL: <https://www.popsoci.com/story/aviation/abandoned-airfields-archive/>.
15. Stan Horaczek and Corinne Iozzio. 2019's most innovative gadgets. December 3, 2019. URL: <https://www.popsoci.com/story/technology/best-gadget-innovations-2019/>.
16. David Nield. Turn your phone into a PC with Samsung DeX. December 3, 2019. URL: <https://www.popsoci.com/story/diy/samsung-dex-guide/>.
17. Rachel Feltman. Friday the 13th's rare 'Harvest Micro Moon' is quite literally not a big deal. May 17, 2019. URL: <https://www.popsoci.com/blue-moon-super-moon-guide/>.

Shevchyk K. Popular science text as special linguistic phenomenon

Summary. Recent theoretical developments have revealed that the development of scientific popularization was caused by the necessity of distribution of reliable scientific knowledge in the society, because they became the basis of economic development, breakthrough in technique, medicine and other aspects of social life. Science as a source of reliable knowledge about reality is performed by quite small amount of people, using the wide spectrum of scientific methods of cognition, corresponding material and technical basis. The knowledge got during research can be exceptionally difficult for perception of untrained people, and understandable only for scientist. One of the key problems is to make them available for maximally broad masses of population, moreover their popularization, being an independent phenomenon at the same time, comes forward as one of education aspects. The major functions of this type of creative activity consist in popularization of the scientific approach to surrounding reality, distribution of scientific knowledge in a modern and accessible form, formation of science image as one of the most attractive and challenging forms of human activities.

The aim of this article is to study the specificity of popular science discourse, analysis of differences of scientific and popular science texts, the attempt to study expressive means of language in popular science texts to attract attention to this problem. Furthermore, to analyze the individual style of the authors of PS texts and methods of adaptation of scientific style on the examples of English-language popular science articles. Having analyzed popular science articles, it is possible to distinguish the general and peculiar features, such as detailed and original expositions of scientific facts, illustration of general facts with examples, development of logics by means of language, the tendency to use less terms and explanation of their meanings, the use of language techniques to attract readers' attention. The discovered language means make texts understandable to wide range of readers, that makes popularization of their scientific contents. Numerous expressive means of language are peculiar for popular science texts to attract attention and express of author's opinion. In all analyzed texts author's style reveals, and attempt to affect on readers' opinion is observed.

Key words: text, scientific style, popular science linguistic text, popular science lexis.